

Presentatie Daniëlla A. Dam-de Jong

Graag wil ik in de eerste plaats mijn dank uitspreken aan de Stichting Praemium Erasmianum voor het besluit mij de studieprijs toe te kennen - en aan de KNAW voor het organiseren van deze bijeenkomst op deze bijzondere locatie, het kloppende hart van de wetenschap. Ik voel mij bijzonder vereerd met de studieprijs, niet alleen vanwege de waardering die eruit spreekt voor mijn werk, maar ook vanwege mijn affiniteit met de naamgever van deze prijs. Zoals waarschijnlijk zoveel middelbaar scholieren, waagde ik mij destijds aan het lezen van *De Lof der Zotheid*. Wat me vooral trof was het engagement dat – in ieder geval in mijn beleving - uit het werk van Erasmus spreekt.

Dit engagement staat ook aan de basis van mijn onderzoek over het beheer van natuurlijke hulpbronnen (zoals goud, olie, diamanten, hout) in conflictgebieden. Mijn drijfveer om dit onderzoek te verrichten kwam voort uit de constatering dat de aanwezigheid van waardevolle natuurlijke hulpbronnen niet zonder meer een zegen is. Hoewel rijkdom aan deze natuurlijke hulpbronnen een land de mogelijkheid zouden moeten geven om zich te ontwikkelen, laten de laatste decennia ook een andere werkelijkheid zien. Diverse conflicten zijn gefinancierd door de handel in zogenaamde conflictmineralen, oftewel mineralen die worden gebruikt om gewapende conflicten te financieren of aan te wakkeren. Denk bijvoorbeeld aan het conflict in Sierra Leone, waar de rebellenbeweging RUF zijn activiteiten financierde door de handel in diamanten, en denk ook aan het huidige conflict in de Democratische Republiek Congo, waar gewapende groeperingen kostbare mineralen winnen om hun strijd te financieren. Kortom, de aanwezigheid van natuurlijke hulpbronnen kan dan soms eerder als een 'vloek' dan als een 'zegen' worden aangemerkt.

In mijn onderzoek heb ik gekeken naar de rol van internationale regelgeving in het bestrijden van de handel in conflictmineralen. Daarbij heb ik in eerste instantie gekeken naar regels van internationaal recht die van toepassing zijn op de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen in oorlogssituaties. Daaruit blijkt dat noch gewapende groeperingen noch derde staten gerechtigd zijn tot de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen. Dit ligt slechts anders voor bezettende mogendheden, oftewel voor staten die volledig gezag uitoefenen over (een deel van) het grondgebied van een andere staat. Deze bezetters hebben een recht om natuurlijke hulpbronnen te exploiteren, mits de opbrengsten worden gebruikt voor civiele doeleinden. In mijn boek heb ik ervoor gepleit een dergelijk recht ook toe te kennen aan gewapende groeperingen die volledig gezag uitoefenen over een deel van het grondgebied van een staat. De reden hiervoor is simpel: een vastomlijnd recht biedt meer garanties voor een goede behandeling van de burgerbevolking in die gebieden dan een volledig verbod. Daarbij komt dat je in interne gewapende conflicten – door de normale regels te volgen – eigenlijk alleen partij kunt kiezen voor de overheid, terwijl die overheid net zo goed een partij is bij het conflict. Het huidige conflict in Syrië laat duidelijk zien dat dit niet altijd evenzeer is gewenst.

Waar ik dus eigenlijk voor pleit is om een volledig verbod voor gewapende groeperingen om natuurlijke hulpbronnen te exploiteren deels los te laten, mits aan bepaalde stringente voorwaarden is voldaan. Het moet dan gaan om goed georganiseerde groeperingen die effectief gezag uitoefenen over een deel van het grondgebied van een staat en de opbrengsten mogen alleen worden gebruikt om de kosten te dekken van een civiele administratie.

Wat moet je echter aan met groeperingen als IS, die ook aan deze definitie voldoen? Het is daarbij belangrijk om aan te geven dat een recht ook kan worden beperkt of ingetrokken wanneer de omstandigheden daarom vragen. Hiermee komen we bij een ander aspect waar ik in mijn onderzoek

naar heb gekeken, namelijk mechanismen om bij schendingen van internationaal recht in te grijpen.

De VN Veiligheidsraad, het orgaan van de Verenigde Naties dat belast is met de handhaving van de vrede en veiligheid, kan bijvoorbeeld sancties instellen tegen gewapende groeperingen (en overheden) die een bedreiging vormen voor de vrede en veiligheid. Dit heeft de Veiligheidsraad ook in een groot aantal gevallen gedaan. De Veiligheidsraad heeft bijvoorbeeld embargo's aangenomen tegen de invoer van bepaalde natuurlijke hulpbronnen, zoals diamanten uit Angola, Sierra Leone, Liberia, Ivoorkust en de Centraal-Afrikaanse Republiek en hout uit Liberia. Ook heeft het zogenaamde targeted sanctions aangenomen, zoals een bevrozing van tegoeden en een reisverbod voor personen en organisaties die gewapende groeperingen steunen, zoals in het geval van de Democratische Republiek Congo, Libië en de Centraal-Afrikaanse Republiek.

De Veiligheidsraad heeft daarin inventiviteit getoond door bij de uitvoering van deze sancties te steunen op publiek-private initiatieven zoals het Kimberley Proces (een certificeringssysteem) voor de bestrijding van de handel in conflictdiamanten. Het combineren van sancties ingesteld door de Veiligheidsraad enerzijds en het inbouwen van controlemechanismen in de keten van grondstof tot afzetmarkt anderzijds blijkt redelijk effectief.

Echter... dit soort mechanismen kan helpen bij het beëindigen van conflicten – door gewapende groeperingen af te snijden van hun inkomstenbron – maar ze helpen niet bij het vinden van oplossingen voor structurele problemen, die vaak ten grondslag liggen aan een gewapend conflict. De gedachte dat natuurlijke hulpbronnen kunnen bijdragen aan ontwikkeling staat of valt met een goed beheer van natuurlijke hulpbronnen op nationaal niveau. Daarom heb ik in mijn onderzoek ook gekeken naar internationale regelgeving die van toepassing is op het beheer van natuurlijke hulpbronnen door nationale overheden. Hieruit is onder meer gebleken dat het internationaal recht een groot aantal verplichtingen formuleert voor staten, waaraan de nationale overheid zich moet houden. Deze verplichtingen zien onder meer op een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en de verplichting om natuurlijke hulpbronnen te exploiteren ten behoeve van de bevolking. Daarbij kan ook worden geconstateerd dat er steeds meer belang wordt gehecht aan deelname van de bevolking aan besluitvormingsprocessen, oftewel publieke participatie.

Ik pleit ervoor om deze regels tot uitgangspunt te nemen bij het ontwerpen van een meer toegespitst juridisch kader voor het beheer van natuurlijke hulpbronnen in landen die herstellen van een gewapend conflict. Belangrijke elementen van een dergelijk kader zijn transparantie in het beheer van natuurlijke hulpbronnen, een overheid die verantwoording aflegt, een mogelijkheid voor burgers om invloed uit te oefenen op het besluitvormingsproces en voldoende aandacht voor milieubescherming als een voorwaarde voor het bereiken van duurzame ontwikkeling.

Op deze manier heb ik met mijn onderzoek geprobeerd een bijdrage te leveren aan het vinden van oplossingen voor het beëindigen van bestaande conflicten waarin natuurlijke hulpbronnen een rol spelen en het voorkomen van nieuwe conflicten.

De komende jaren wil ik dit onderzoek uitbouwen door te kijken naar de rol van de VN Veiligheidsraad in het bekrachtigen en afdwingen van vredesovereenkomsten. Daarbij zal ik mijn onderzoek verbreden door – naast economische wederopbouw – aandacht te besteden aan politieke aspecten van wederopbouw en het herstellen van veiligheid in een land.

Ik dank u voor uw aandacht.